

Fremtidens internationale politik – En dialektisk fortælling om magter, teknologi, geopolitik og overlevelse

Ole Wæver

Hvad ændrer sig i løbet af de næste 250 år? Intet! Der er nok ikke mange akademiske discipliner, der vil give dét svar. Men for mit fag, international politik, er det faktisk det mest ortodokse svar.

Den dominerende teoretiske retning har længe været den såkaldte "realistiske" skole – eller måske mere meningsfyldt uden for faget selv benævnt den "realpolitiske". Hovedbudskabet her er, at international politik styres af magt og interesser, især militær magt og især de stærkestes interesser. Sådan har det altid været, og sådan vil det forblive.

En berømt udgave af dette findes i et essay af Martin Wight fra 1960. Han skriver her: Hvis Kong Henrik den 4. kom tilbage i dag, ville han være forbløffet over, hvordan livet, samfundet og politikken havde udviklet sig, hvordan mennesker realiserede aspirationer for "det gode liv", som man på hans tid (i 1400-tallet) knap var begyndt at drømme om. Han ville næppe være vel rustet til at genoptage sin jobfunktion. Men i international politik ville han finde de velkendte fænomener: forhandlinger, krige, alliancer og magtbalance. Han skulle nok have et kongeligt brush-up kursus mht visse virkemidler, men selve substansen er uændret. Han vil være fuldt kvalificeret til at lede sit land (og man fristes i disse Brexit-tider til at tilføje: og kunne kun gøre det bedre end nutidens ledere).

Den nationale politik er styret af ideen om fremskridt og valg, mens international politik er præget af gentagelser og nødvendighed.

Når "realisterne" er så bombastiske mht. at formulere pointen om, at storpolitikken er "déjà vu all over again", så skyldes det bl.a. en opdragende selvforståelse: Moderne mennesker er så tilbøjelige til at tro på egne fortræffeligheder og (der af følgende) fremskridt, at farerne undervurderes. Moderne mennesker ignorerer risiko for krig, og for at magtpolitiske konflikter ødelægger internationale strukturer og dermed velstand, for selv når en udvikling ligner fortidige ouverturer til katastrofer, er vi sikre på, at vi er blevet klogere, har lært, og i øvrigt er verden så forandret, at det ikke går galt. Derfor – siger realisterne – bør man lytte til den evige visdom hos realismens profeter: Thukydid, Machiavelli, Hobbes, Morgenthau, Waltz og den person, der fremsætter udsagnet.

Det operationelle spørgsmål er ikke, *hvad* har ændret sig, men *hvem*? Spillet vil være det samme, forskellen vil være, *hvem* indtager de øverste positioner i den internationale hakkeorden? At Kina vil være en af magterne også om 250 år, virker som et sikkert gæt – de er endelig på vej tilbage til deres normale position i toppen efter få århundreders fejlagtige fra-

vær. Hvem mere? Indien formodentlig, som verdens folkerigeste stat fra cirka i morgen og sikkert også om 250 år. Måske i konkurrence med en afrikansk magt, især hvis der er sket en samling omkring de regionale stormagter. USA måske, trods alt. Europa næppe. Vi er trods alt et meget lille kontinent; og hvis militær magt bliver forudsætningen for økonomisk position, er vi ilde stedt. Men vi vil indtage en fremtrædende plads i historiebøgerne. Det er nok lidt tvivlsomt, om det er helt nok til at sikre vores børnebørns børnebørn gode jobs – som museumsvagter?

I denne analyse vil verden om 250 år stadig bestå af stater, der manøvrerer i frygtsomme geopolitiske magtspil. Den magtkamp afgør også, hvem der indtager de mest fordelagtige positioner i den globale økonomi. Og hvis stormagterne har været så venlige at undlade at brænde alt af i en storkrig, vil vi derfor have et rimeligt godt billede af, hvordan vores efterkommere i Danmark formodentlig vil sidde som ret passive iagttagere af magtkampe mellem fremtidens stormagter – magtkampe udspillet med nye teknologiske virkemidler naturligvis, men vi vil i det mindste have det europæiske privilegium, at vi kan læse i vores eget kontinents klassikere som Thukydids "De pelopenisiske kriges historie" og forstå, hvad vi er tilskuere til.

Et andet muligt svar fra "international politik"-disciplinen: Alt ændrer sig

Den næstmest indflydelsesrige teoretiske tradition er liberalismen, der peger på netop alle de menneskelige og samfundsmæssige fremskridt, realismen nedtoner: Videnskab, teknologi, moral(?), samfundsmæssig arbejdsdeling internt i samfundene og

mellem dem, velstand, demokrati. Det har alt sammen været fremført som løsning på krigens problem; det er blevet irrationelt at gå i krig, når vi er så afhængige af hinanden, og vi er nu blevet så indsigtfulde og fornuftige, at passende handling vil følge – bl.a. fordi et mere demokratisk samfund sikrer, at den styrende interesse ikke længere er hos en lille elite, der måske godt kan have interesse i krig, men magten ligger i sidste ende hos folket, der har mere at vinde ved fred. At dette har været hævdet i et par hundrede år, er realisternes bedste argument for, at det også er forkert næste gang, men logisk er det naturligvis også muligt, at det er nu, vi har skabt et så tæt sammenknyttet verdenssamfund, at den gamle magtpolitik viger for styrkede individer, private grupper og firmaer. Mange vil nok sige internet og sociale medier her.

Liberalismen er en noget løsere teoretisk familie, så vi kan forestille os mange meget forskellige fremtider inden for denne. Lad mig først opridse en rendyrket udgave herfra, inden jeg som tredje bud præsenterer en mere original vision, hvor realismen og liberalismen smelter sammen på uvant vis.

Liberalistisk IP-teori lægger som sagt vægt på, at der er en underliggende forandringskraft. Den teknologisk-økonomiske udvikling fører til menneskelig og politisk udvikling. Videnskab er en del af det hele som led i det teknologiske fremskridt og den større indsigt og dermed evne til at agere fornuftigt. Og det er rimeligt at se dette som i en eller anden forstand "fremskridt". Især siden 1980'erne er der sket en forskydning af magten fra stater til (især de største globale) virksomheder. Neoliberalismens ledere, Reagan og Thatcher, igangsatte en de-regulering, der blev

selvforstærkende. Markedet blev så stærkt, at stater, der siden forsøgte at træde op mod markedet, blev straffet. De store virksomheder kunne spille stater ud mod hinanden, når de skulle forhandle sig til vilkår, og bevæge sig mellem dem, når de skulle undvige skatter. I de seneste år er man blevet en anelse mere opmærksom på, at selv de mest multinationale virksomheder stadig har en primær national base. For eksempel når Edward Snowden m.fl. afslører graden af digital industrispionage med nationale efterretningstjenesters hjælp, bliver det tydeligt, at det gør en forskel, om en virksomhed er amerikansk eller ej. Og tilsvarende har det hele tiden været tydeligt, at kinesiske virksomheder er ret kinesiske. Det skal dog ikke få os til helt at glemme den vigtige indsigt om globalisering, der stod mere tydeligt for et årti eller to siden: Størrelsesforholdet mellem stater og virksomheder forskyder sig økonomisk set dramatisk i retning af de største virksomheder. Også de rigeste enkeltindivider har fået en global magt, der er uhørt – som vi ser det både i filantropiske sammenhænge, hvor en Bill og Melinda Gates Foundation kan støtte globale sundhedsprogrammer mere kraftfuldt end staterne, og superrige individer kan styre/forstyrre politiske processer som nyligt set med det seneste amerikanske valg og Brexit-afstemningen i UK.

I det store historiske billede er det afslutningen på den periode, hvor international politik var ene og alene et domæne for suveræne, territoriale nationalstater. Den nye virkelighed minder mere om Middelalderens komplekse blanding af mange forskellige typer aktører: religiøse, økonomiske, og politiske af mange forskellige slags, alle med autoritet der lapper ind over hinanden og gennemtrænger det samme individ fra flere sider på samme tid.

Digitalisering og netværk er ikke en lineær envejsudvikling. Vi er muligvis aktuelt i gang med et tilbageslag, hvor der sker en vis re-nationalisering af internettet, og især autoritære stater tager stigende kontrol med deres borgere også digitalt. Men stadig: Mennesker i dag er forbundet på kryds og tværs verden rundt og kan konstituere fællesskaber og dynamiske processer på tværs af grænser i langt højere grad end før.

Globaliseringen har medført, at andelen af ekstremt fattige i verden er faldet støt. Samtidig stiger uligheden både internt i de fleste lande og på global skala. Det er naturligt i en stadig mere afreguleret verden. Og eftersom langt de fleste bliver rigere, er det dybest set godt. Siger de fleste fra denne vinkel.

Ikke blot bliver vi mindre fattige økonomisk, vi gør det også intellektuelt og politisk, for med internet og sociale medier sker der også en vidensspredning og en 'empowerment' af individet. Man er ikke længere placeret et sted, hvor man på forhånd er indskrevet som brik i en given stats spil – man kan selv væge sig ind og ud af forskellige fællesskaber, det være sig transnationale religiøse bevægelser eller politiske strømninger. Magten er flyttet ned mod individerne. På godt og ondt. Det giver et ultra-dynamisk – ustabil – system; men dybest set også mere frihed end nogensinde før.

Det er der naturligvis sagt meget mere (og dybere) om fra andre discipliner, især sociologi. Når det skal nævnes her, er det fordi, det også tegner et distinkt billede af den internationale politisk fremtid: en international politik af individer.

En verden hvor alle loyaliteter og grupperinger er under konstant skabelse og omskabelse hele tiden.

Rent matematisk vil det nok kræve en eller anden mekanisme, der skaber en metastabilitet i al den dynamik, og et forsøg på at fremskrive dette individualiseringsscenario 250 år frem peger således på et spørgsmål, der er svært for denne retning at tackle. Traditionelt har svaret været internationale organisationer (og folkeret), fordi man forestillede sig, at staterne i stigende grad ville gå sammen om at løse de globale udfordringer.

Men dels er der ikke meget, der aktuelt tyder på, at den slags styrkes – dels er der et stort strukturelt problem, at al dette internationale samarbejde, såvel som folkeretten, dybest set er et system baseret på staterne; og den liberalistiske tendens går netop i retning af svækkelse af staterne og en skabelse af en meget mere kompleks, individualiseret verden. Der er teorier om kosmopolitanisme, men mest som anbefaling. Og der har været elementer af, at den globale retsorden har taget individerne mere og mere med, især i form af menneskerettigheder, men i de senere år er det også blevet tydeligere, at når staterne svækkes, styrkes også de strukturer, de havde skabt for individerne. Så hvad bliver mønstrene og strukturerne i en verden, hvor mennesker og virksomheder bestemmer meget mere, og stater mindre?

Og hvor stiller det vore efterkommere i vores hjørne af verdenen. Måske bedre end i det første, det realistiske scenarie. For vi er ikke dømt til at tabe i kraft af vores manglende militære styrke. Måske har vi sågar nogle relative fortrin i form af individualisme og bevægelighed. Men under alle omstændigheder, kan vi ikke regne med "vi" på samme måde. Grupper og kategorier bliver omskiftelige, og "efterkommere" skal ikke tænkes i national-territoriale termer,

men snarere som spredning ud i mange retninger; hvor der nok stadig vil være mange fordele ved at komme herfra.

Liberalistisk IP-teori er traditionelt optimistisk og udgør således en hyppig antitese til "realismen", der står for den pessimistiske side. Optimismen hos liberalismen gælder ikke kun de mest indlysende "forbedringer", men også at når noget gav problemer, blev dette straks anledning til samarbejde. Fordi vore økonomier er blevet mere gensidigt afhængige og dermed sårbare, må vi samarbejde. Og tilsvarende på det militære område: Fordi vi kan slå hinanden mere og mere ihjel, må vi udvikle våbenkontrol, og det gjorde vi så også især under den kolde krig omkring atomvåbnene.

Men det virkeligt nye er formodentlig, at det nu er nødvendigt at indtænke nye globale trusler fra den teknologiudvikling, der hidtil har været en underliggende drivkraft i fremskridt og samarbejde. Teknologidrevne udviklinger som klimaforandringer, kunstig intelligens og programmerbare gener er ikke bare potentielle magtmidler, den ene stat kan bruge mod den anden, og dermed noget, der skal reguleres for at undgå konflikter. De er også samlede processer, der kan tage kontrollen fra menneskeheden. I modsætning til den nukleare trussel for et halvt århundrede siden, der deler dobbeltheden af magtmiddel og global trussel, er det nye i dagens teknologier, at de rummer et potentiale for at selvstændiggøre sig, blive formet af magtdynamikkerne og blive til en selvstændig magtfaktor, stærkere end os.

Den tredje synsvinkel, der virker mest troværdig

Det mest nærliggende eksempel er klimaforandringerne. Dem behandler vi normalt i to adskilte diskussioner – og overser, at de er to former for stridende sikkerhedspolitik og geopolitik i to betydninger af ordet. I den ene ser vi på den trussel, klimaforandringer udgør mod "os", samlet set, som menneskehed. I den anden ser vi på problemerne med at nå frem til enighed i forhandlingerne om globale løsninger. I denne sidste når vi almindeligvis kun frem til, at der er økonomiske motiver bag uenigheden – strid om hvordan "prisen" skal fordeles. Det overses her, at de afgørende beslutninger om at undlade handling var sikkerhedspolitisk motiverede, vigtigst den amerikanske modstand mod at ratificere Kyoto-protokollen og den efterfølgende institutionalisering af amerikansk modvilje. Argumentet var i sidste ende, at det ville svække USA's økonomiske vækst ift Kinas, hvilket i sidste ende vil påvirke magtbalancen og dermed true USA's sikkerhed. Det er en af de afgørende grunde til, at man godt kunne enes om Montreal-protokollen til sikring af ozonlaget, for det var kun af marginal samfundsøkonomisk betydning i modsætning til klimatiltag.

Så det er i sidste ende sikkerhedspolitik i traditionel forstand – stat mod stat, klassisk geopolitik – der lader klimaforandringerne fortsætte. Og de udgør så en sikkerhedspolitisk trussel i en anden forstand, mod os alle sammen – en geo-politik i større forstand, politik for kloden. Pointen her er, at vi undervurderer problemets karakter, hvis vi kun ser på én diskussion af gangen, for det er samspillet, der skaber en større trussel, som i sidste ende træder op som en selvstændig kraft mod os alle, men kun fordi

den i første omgang formes af politiske processer, der *ikke* udgår fra ét stort globalt os, men fra stridende samfund, det ene mod det andet.

Eksempel nr. 2 er potentielt endnu mere magtfuldt: kunstig intelligens. Her er det endnu mere tydeligt, at det er meget svært at forestille sig, at de enkelte stater vil acceptere begrænsninger på deres udvikling af teknologierne, fordi de så oplagt vil øge den enkeltes magt, ikke mindst militær magt. Samtidig er der potentielt en global trussel fra teknologien som sådan.

Specialister diskuterer, hvorvidt det er en reel trussel, at superhuman intelligens en dag vil overhale menneskehed – og når først den gør det, vil den lynhurtigt udvikle sig i en eksplosiv form, der uundgåeligt vil sætte dens selvstændige mål på kollisionskurs med menneskenes (med sidstnævnte som tabere). Flertallet af AI-forskere afviser det, men de der for alvor går ind på tanken, ender ofte i ret komplicerede overvejelser om, hvordan det skal programmeres ind i AI, at den ikke kan udvikle sig sådan (hvor den bedste diskussion nok stadig findes i Nick Bostrom's bog "Superintelligence" fra 2014). Igen hjælper det at tilføje den internationale politik til denne diskussion. To gange.

Først som forklaring på, at al denne meget rationelle overvejelse om, hvordan "vi" skal sikre os i udformningen af AI, glemmer, at det vil ske i et kapløb mellem stater og virksomheder, der i sidste ende vil være mistroiske mod hinanden og derfor sætte kollektive sikkerhedshensyn over styr for ikke at risikere at tabe kapløbet. Og for det andet kan en international politik-vinkel måske også sige noget om, hvordan forholdet mellem mennesker og AI som alternativ livsform vil udvikle sig. Hvem siger, den vil være "ond", spør-

ger skeptikerne ofte. Det burde vel ikke være så svært at skabe den som "god"? Her er problemet så igen, at den "uskyldige" AI vil blive socialiseret ind i verden i et system, hvor der allerede er magtpolitik og rivalisering. Mon ikke den vil blive derefter som ny "art"?

Det tredje eksempel ligger delvist i forlængelse af kunstig intelligens. Elon Musk (manden bag bl.a. Tesla og SpaceX) har som bekendt et projekt om at skabe et transportsystem til Mars. Han ser det ikke som sin opgave at udtænke det politiske projekt for denne koloni, men han mener – med god ret – at menneskeheden har en gloriøs historie af dumheder, der gør, at det kun er et spørgsmål om tid, før vi udsletter os selv her på jorden (eller bliver ramt udefra, fx af en asteroide). Derfor er det nødvendigt for artens overlevelse, at vi har spredt os til flere planeter, hvor Mars trods alt er den mindst ringe option.

Men igen mangler den internationale politiks magtdynamikker at blive indtænkt. I hans vision er det entydigt "os" som art, der fordeler os på flere planetare platforme for at gardere os. Men vil vi være "os" efter en tid? I den tidshorisont, vi her har at gøre med, vil vi også som art være i gang med selv-forbedringer. Ud over kunstig intelligens som helt selvstændig livsform (som diskuteret ovenfor) er en vigtig mulighed, at vi indbygger teknologiske forstærkninger i vores menneskelige format. Det gælder både digitale teknologier knyttet til kunstig intelligens og allehånde biologiske teknikker til at øge vores intelligens og fysiske styrke. Selv uden inddragelse af det multiplanetare perspektiv, er det et åbent spørgsmål, om vi kan regulere den tilladte grad af manipulation med mennesker, eller der vil opstå kapløb mellem stater på den front og/eller en uddifferentiering i de en-

kelte samfund, hvor rige og fattige i stigende grad bliver tekno-biologisk forskellige. Læg dette sammen med perspektivet med en Mars-koloni: Der vil givetvis opstå konflikter mellem disse bosættelser på planeterne, når de således placeres med så stor afstand og har så forskellige interesser (som vi har set det med stater – og på en arbejdsplads, hvis man placerer forskellige enheder på hver sin etage). Så vi vil formodentlig få forskellige arter udviklet på disse planeter – og formodentlig også forskellige internt på jordkloden.

Det radikale perspektiv på menneskehedens fremtid er således, at det vil vi ikke være længere: menneskeheden. Enten har vi udslettet os selv, eller vi er ikke længere én art.

Måske er det lidt over-ambitiøst at gøre disse sidste diskussioner til min disciplins gebet, for der er naturligvis oplagt vigtige aspekter, der forstås bedre af matematikere, teologer og biologer, men faktisk er der vigtige sider, der handler om international politik netop i denne radikalt fremskrevne forstand. For hvilken rolle spiller det, at de her teknologier ikke udvikles i ét samfund, men i en verden der består af en flerhed af samfund? Det er ikke bare et spørgsmål om "os", og hvorvidt vi magter at træffe de rigtige beslutninger fx ift klimaudfordringerne, men at de forskellige vi'er, der i dag befinder sig i forskellige stater, samtidig indgår i en magtkamp, som former og formes af disse teknologiske processer. Og længe inden de 250 år er det formodentlig det menneskelige vi, der bliver fragmenteret i flere og flere hybridarter i mødepunktet mellem teknologi og "geopolitik" i bredeste forstand.

Hvis nogen skulle få den ide at bruge dette lille kapitel som guide til teorier om international politik, må jeg indskyde, at så burde der have været en tredje retning ud over realisme og liberalisme. Med mere plads havde jeg gerne udfoldet en analyse med vægt på identitet og fortællinger – hvordan fremtidige forståelser af, hvem vi er, og hvad det hele handler om, vil forme verdenspolitikken. Dog er netop den type analyse den allersværeste at fremskrive flere århundreder. Derfor er det nok udmærket, at det æstetiske krav om, at der skal være tre bud, her bliver opfyldt mere Hegeliansk med en tese-antitese-syntese udgave af realisme og liberalisme.

Afsluttende betragtninger

Jeg har i dette essay valgt at tage den mest syrede udgave af spørgsmålet alvorligt og tænke 250 år frem, snarere end 15 eller 50. Så er det passende, at jeg runder af med at se 250 år tilbage – det kan måske give en fornemmelse for karakteren af udfordringen. I 1769 tog nogle af de opfindelser form, der siden skabte den industrielle revolution: dampmaskinen og spindemaskinen. Selv uden den udbredte hjælpehypotese, at den teknologiske udvikling går hurtigere og hurtigere, er det en stor nok mundfuld at forestille sig teknologien udvikle sig tilsvarende langt, som den har gjort fra da til nu. Geopolitisk var Spanien, Frankrig og England stadig i kamp om kontrollen med hver deres dele af det, der siden blev til USA. Det er en advarsel om, hvor anderledes verden kan blive mht., *hvem* der er magter og ikke. Men det kan også tage os tilbage til starten. "Same old, same old"? Uforanderligheden af magtpolitik og geopolitik - - - Og samtidig en teknologiudvikling, der gør det svært at afvise, at om 250 år har vi både mange graders temperaturstigning, superhuman kunstig intelligens og måske også flere planeter i spil som geopolitisk vilkår.

250